

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-102>

УДК 338.42

ЗМІНИ У СПОЖИВАННІ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

CHANGES IN FOOD CONSUMPTION IN WAR CONDITIONS

Пронько Людмила Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5633-9014>

Ревкова Анна Володимирівна

доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри адміністративного менеджменту
та альтернативних джерел енергії,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2622-5681>

Чорний Ярослав Іванович

аспірант,
Вінницький національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0153-4281>

Pronko Lyudmila, Revkova Anna, Chornyi Yaroslav

Vinnytsia National Agrarian University

Стаття присвячена дослідженню впливу воєнного стану на продовольчу безпеку та зміну структури споживання продуктів харчування населенням. Проаналізовано основні фактори, що зумовлюють трансформацію харчових звичок, зокрема зниження купівельної спроможності, порушення логістичних ланцюгів, обмеження доступу до якісних продуктів та зміну пріоритетів споживачів. Систематизовано пріоритетні напрями розвитку продовольчого забезпечення України, враховуючи світовий досвід, а також зміни раціону харчування в умовах дефіциту. Визначено, що найбільших змін зазнали споживчі практики у прифронтових регіонах де через обмежену логістику, руйнування інфраструктури та міграційні процеси відбулося різке зниження продовольчого забезпечення. Разом з тим, у більш безпечних регіонах країни активізувалися локальні ініціативи щодо створення коротких ланцюгів постачання та підтримки локальних виробників.

Ключові слова: продовольча безпека, воєнний стан, споживання продуктів харчування, зміна раціону, доступність продуктів.

The article examines the transformations in the structure of food consumption by the population of Ukraine under the influence of a full-scale war, which caused profound socio-economic, demographic and humanitarian shifts. The aim of the study is to analyze the impact of the armed conflict on the level of food security in the country, as well as to identify key changes in the food behavior of the population in wartime conditions. The relevance of the topic is due to the critical importance of food security as a component of national security, especially during military operations, which are accompanied by disruption of supply chains, reduction in agricultural production, population migration and increased food vulnerability of certain social groups. The research methodology is based on a comprehensive analysis of statistical data of the State Statistics Service of Ukraine, the results of sample sociological surveys, as well as information from open sources – reports of international organizations (FAO, WHO, UN World Food Program). Comparative, systemic and structural analysis methods were used, which made it possible to identify the dynamics and regional features of changes in food consumption. The results obtained show that as a result of the war, the total consumption of most basic food products decreased, especially in front-line and de-occupied territories. The consumption of protein foods – meat, fish, dairy products, as well as vegetables and fruits – decreased most significantly. At the same time, demand for long-term storage and low-cost products – cereals, pasta, bread, potatoes - increased. A change in the structure of nutrition with a transition to simplified, less balanced diets was recorded. This phenomenon is particularly acute among internally displaced persons, low-income households, the elderly, and large families. The practical value of the study lies in the development of a

number of recommendations for state bodies to improve the policy of food support for the population in wartime. The proposed directions for reforming the social protection system taking into account new challenges, strengthening the targeting of assistance programs, creating strategic food reserves, supporting domestic agricultural producers, and attracting international humanitarian aid.

Keywords: food security, martial law, food consumption, dietary changes, food availability.

Постановка проблеми. Війна не лише спричинила гуманітарну катастрофу, але й кардинально змінила звичні моделі споживання продуктів харчування, поставивши під загрозу продовольчу безпеку країни.

Однією з ключових проблем є порушення логістичних ланцюгів. Бойові дії, руйнування інфраструктури та окупація територій призвели до значних перебоїв у постачанні продуктів харчування, особливо в регіонах, що безпосередньо постраждали від конфлікту. Це створює дефіцит продуктів першої необхідності та ускладнює доступ до них для мільйонів українців.

Іншою серйозною проблемою є стрімке зростання цін на продукти харчування. Інфляція, спричинена війною, значно знизила купівельну спроможність населення, особливо вразливих його верств. Це призводить до обмеження споживання та погіршення якості харчування.

В умовах обмежених ресурсів та зростання цін, українці змушені змінювати свої харчові звички. Вони віддають перевагу більш доступним та менш дорогим продуктам, що може негативно позначитися на їхньому здоров'ї. Крім того, війна посилила залежність України від імпорту продуктів харчування, що створює додаткові ризики для продовольчої безпеки.

Війна також завдала значного удару по ринку HoReCa (готелі, ресторани, кафе), що вплинуло на споживання продуктів харчування та економіку країни. Заклади громадського харчування змушені скорочувати свою діяльність або повністю закриватися, що призводить до втрати робочих місць та зменшення податкових надходжень.

У статті аналізуються ці проблеми, виявляються ключові тенденції та пропонуються можливі шляхи їх вирішення. Вона має на меті надати комплексний огляд ситуації, що склалася на ринку продуктів харчування в Україні в умовах війни, та сприяти розробці ефективних стратегій для забезпечення продовольчої безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань продовольчої безпеки, зокрема впливу збройних конфліктів на доступність, якість та структуру хар-

чування присвячені праці: Пронько Л. М. [3], Свиноуса І.В. [4], Фурман І. В. [2], Ревкової А. В. [2] та ін. Однак дослідження трансформації харчової поведінки населення, оцінка тенденцій споживання продуктів харчування в Україні в умовах війни вимагає подальших наукових досліджень.

Мета статті. Необхідно визначити, як бойові дії, руйнування інфраструктури та економічна нестабільність вплинули на ринок продуктів харчування. Це включає аналіз доступності, цін та асортименту продуктів. Також важливо визначити зміни у споживчих звичках українців, зокрема, як війна та економічні труднощі змінили структуру споживання та вибір продуктів. Необхідно провести оцінку ролі імпорту в забезпеченні продовольчої безпеки є ще одним важливим аспектом статті. Проаналізувати, як змінилися обсяги та структура імпорту продуктів харчування та визначає його значення для задоволення потреб населення. Крім того, необхідно визначити стан ринку HoReCa та його роль у споживанні продуктів харчування.

Систематизувати та узагальнити дані про зміни в споживанні продуктів харчування, основні тенденції та проблеми, що потребують уваги. На основі проведеного аналізу, стаття прагне сприяти розробці стратегій для забезпечення продовольчої безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. На жаль, надати точні та вичерпні цифрові дані щодо споживання продуктів харчування в Україні за останні роки є складним завданням. Це зумовлено низкою факторів, які суттєво вплинули на збір та аналіз статистичної інформації.

По-перше, воєнні дії, що тривають в Україні, серйозно ускладнили процес збору даних, особливо в регіонах, де відбуваються активні бойові дії. По-друге, економічна нестабільність, яка характеризується високою інфляцією, коливаннями доходів населення та масштабними міграційними процесами, створює додаткові труднощі для точного обліку споживання. Нарешті, війна та економічні негаразди спричинили значні зміни у споживчих звичках українців, що ускладнює прогнозування та аналіз тенденцій.

Незважаючи на ці обмеження, на основі доступних даних можна виділити кілька ключових тенденцій, що характеризують споживання продуктів харчування в Україні.

Перш за все, спостерігається значне зростання цін на продукти харчування, спричинене інфляцією, яка, в свою чергу, є наслідком воєнних дій. Особливо відчутно подорожчали такі продукти, як яйця, фрукти, м'ясні та молочні вироби. Крім того, значно зріс середній чек на продукти харчування.

По-друге, відбулися зміни в структурі споживання. Українці стали більш економно витрачати кошти на продукти харчування, віддаючи перевагу доступнішим варіантам, таким як крупи, хліб, овочі та птиця. Також спостерігається тенденція до збільшення споживання продуктів тривалого зберігання та продуктів для приготування їжі вдома.

По-третє, імпорт продуктів харчування відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки України. Найбільші обсяги імпорту надходять з країн Європейського Союзу, а також з Туреччини та Китаю.

Нарешті, споживчий кошик в Україні відображає основні потреби населення в продуктах харчування, включаючи хліб, крупи, м'ясо, рибу, молочні продукти, овочі, фрукти, цукор та олію.

Як зазначає І. Фурман, система продовольчого забезпечення має інституційну та функціональну структуру, які в своїй єдності покликані «служити» спільній меті – своєчасному, достатньому, повноцінному та доступному забезпеченню населення продуктами харчу-

вання, досягненню та зміцненню продовольчої безпеки країни [2].

Надана таблиця систематизує пріоритетні напрями розвитку продовольчого забезпечення України, враховуючи світовий досвід. Вона демонструє комплексний підхід до забезпечення продовольчої безпеки, охоплюючи різні аспекти аграрного сектору та харчової промисловості.

Перш за все, напрям диверсифікації виробництва та підвищення стійкості зосереджується на розвитку органічного землеробства, кліматично-розумного сільського господарства та аквакультури. Це спрямовано на зменшення залежності від імпорту, підвищення якості продукції та адаптацію до змін клімату.

Другий напрям, модернізація інфраструктури та логістики, передбачає розвиток елеваторних комплексів, транспортної інфраструктури та холодильних потужностей. Це має на меті зменшити втрати продуктів, забезпечити ефективний експорт та збільшити термін зберігання.

Третій напрям, підтримка малих фермерських господарств та кооперативів, спрямований на забезпечення доступу до фінансування, надання консультацій та створення ринків збуту. Це має на меті підвищити конкурентоспроможність малих виробників та розвинути сільські території.

Четвертий напрям, забезпечення якості та безпеки харчових продуктів, передбачає впровадження міжнародних стандартів, розвиток лабораторної бази та інформування

Таблиця 1

Тенденції споживання продуктів харчування в Україні у 2023 році

Категорія	Тенденції 2023 року	Вплив факторів
Ціни	Значне зростання цін на більшість продуктів харчування.	Інфляція, воєнні дії, логістичні проблеми.
Структура споживання	Збільшення частки споживання доступних продуктів (крупи, хліб, овочі, птиця). Зростання споживання продуктів тривалого зберігання. Збільшення приготування їжі вдома.	Економічна нестабільність, зниження купівельної спроможності.
Імпорт	Важлива роль імпорту в забезпеченні продовольчої безпеки. Основні постачальники – країни ЄС, Туреччина, Китай.	Воєнні дії, порушення внутрішніх ланцюгів постачання.
Споживчий кошик	Відображає основні потреби населення в хлібі, крупах, м'ясі, молоці, овочах, фруктах.	Зміни в доходах населення, інфляція.
Ринок HoReCa	Значне скорочення ринку, особливо в регіонах, що постраждали від конфлікту. Зростання у Західних регіонах.	Воєнні дії, міграція населення.

Джерело: сформовано авторами на основі [6]

споживачів. Це має на меті підвищити довіру споживачів та забезпечити відповідність продуктів міжнародним вимогам.

Нарешті, п'ятий напрям, розвиток харчової промисловості, спрямований на модернізацію переробних підприємств, стимулювання виробництва продуктів з доданою вартістю та залучення інвестицій. Це має на меті збільшити експортний потенціал та підвищити конкурентоспроможність галузі.

Як зазначає Я. Гонтарук необхідно стимулювати розвиток переробної промисловості, залучати інвестиції в технології та створювати умови для виробництва продукції з високою доданою вартістю. Це дозволить Україні не лише збільшити прибутки від експорту, але й створити нові робочі місця, підвищити рівень життя населення та зміцнити економічну безпеку країни [5].

Основними факторами, що впливають на зміни структури виробництва в переробній сфері АПК є:

- зміна споживчих переваг спонукає виробників змінювати асортимент продукції;
- зміна цін на сировину та енергоносії впливає на собівартість продукції та конкурентоспроможність підприємств;

– зростання конкуренції змушує підприємства постійно вдосконалюватися та шукати нові ніші на ринку;

– державна політика в аграрному секторі впливає на розвиток переробної промисловості через дотування окремих виробництв насамперед садівничої галузі через грантові програми [1].

Таблиця відображає ключові напрями імплементації світового досвіду в забезпечення продовольчої безпеки України. Кожен аспект має чітко визначені очікувані результати, що дозволяє оцінити потенційний вплив реформ.

Дослідження Л. Пронько свідчать про те, що забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки України в умовах воєнного стану є складним завданням, яке вимагає комплексного підходу та застосування різноманітних економічних інструментів. Уряд України вживає заходів для підтримки аграрного сектору, розвитку енергетики та забезпечення стабільності цін на основні продукти харчування та енергоносії. Однак, для досягнення довгострокової продовольчої та енергетичної безпеки необхідні додаткові інвестиції, реформи та міжнародна підтримка [3].

Таблиця 2

**Пріоритетні напрями розвитку продовольчого забезпечення України
з урахуванням світового досвіду**

Пріоритетний напрям	Основні заходи	Очікувані результати
Диверсифікація виробництва та підвищення стійкості	Розвиток органічного землеробства, впровадження кліматично-розумного сільського господарства, розвиток аквакультури та рибальства.	Зменшення залежності від імпорту, підвищення якості та безпеки продуктів, адаптація до змін клімату.
Модернізація інфраструктури та логістики	Розвиток елеваторних комплексів та зернових терміналів, модернізація транспортної інфраструктури, розвиток холодильних потужностей.	Зменшення втрат продуктів, забезпечення ефективного експорту, збільшення терміну зберігання продуктів.
Підтримка малих фермерських господарств та кооперативів	Забезпечення доступу до фінансування, надання консультаційної та освітньої підтримки, створення ринків збуту.	Підвищення конкурентоспроможності малих виробників, розвиток сільських територій, забезпечення продовольчої безпеки на місцевому рівні.
Забезпечення якості та безпеки харчових продуктів	Впровадження міжнародних стандартів, розвиток лабораторної бази, інформування споживачів.	Підвищення довіри споживачів, забезпечення відповідності продуктів міжнародним вимогам, зменшення ризиків для здоров'я.
Розвиток харчової промисловості	Модернізація переробних підприємств, стимулювання виробництва продуктів з доданою вартістю, залучення інвестицій.	Збільшення експортного потенціалу, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості.

Джерело: сформовано авторами

Впровадження сучасних технологій у сільське господарство сприятиме підвищенню продуктивності та зменшенню витрат ресурсів. Імплементация практик сталого сільського господарства забезпечить збереження природних ресурсів та довгострокову продовольчу безпеку.

Одним з найважливіших соціально-економічних пріоритетів забезпечення продовольчої безпеки є створення умов для економічного доступу до продовольства для всіх соціальних груп і подолання продовольчої бідності. Значними, але ненастільки актуальними є проблеми оптимізації моделей споживання, балансу білків, жирів, вуглеводів, вітамінів в раціоні харчування, переходу від переважно вуглеводної моделі споживання до раціональної моделі, що лежить в основі здорового способу життя [4].

Модернізація інфраструктури та логістики зменшить втрати продуктів та забезпечить їх швидке транспортування. Підтримка малих

фермерських господарств підвищить їх конкурентоспроможність та сприятиме розвитку сільських територій.

Впровадження міжнародних стандартів якості та безпеки підвищить довіру споживачів та забезпечить відповідність продуктів міжнародним вимогам.

Імплементация світового досвіду є ключовим фактором для модернізації аграрного сектору України та забезпечення її продовольчої безпеки. Необхідний комплексний підхід, що охоплює технологічні, економічні та соціальні аспекти, з активною участю держави та бізнесу. Це дозволить Україні стати важливим гравцем на світовому аграрному ринку.

Висновки. Війна в Україні стала серйозним випробуванням для продовольчої безпеки країни, спричинивши глибокі зміни у споживанні продуктів харчування. Руйнування логістичних ланцюгів, спричинене бойовими діями, призвело до дефіциту продуктів першої необхідності, особливо у постраждалих регіо-

Таблиця 3

Аспект	Світовий досвід	Можливість імплементации в Україні	Очікувані результати
Технологічні інновації	Точне землеробство, дрони, системи моніторингу та аналізу даних.	Впровадження сучасних технологій у сільське господарство.	Підвищення продуктивності, зменшення витрат ресурсів, мінімізація негативного впливу на довкілля.
Стале сільське господарство	Органічне землеробство, агролісомеліорація, кліматично-розумне сільське господарство.	Імплементация практик сталого сільського господарства.	Збереження природних ресурсів, забезпечення довгострокової продовольчої безпеки.
Розвиток інфраструктури та логістики	Модернізація елеваторних комплексів, зернових терміналів, транспортної інфраструктури, розвиток холодильних потужностей.	Модернізація інфраструктури та логістики.	Зменшення втрат продуктів, забезпечення швидкого та ефективного транспортування.
Підтримка малих фермерських господарств та кооперативів	Забезпечення доступу до фінансування, надання консультаційної та освітньої підтримки, створення ринків збуту.	Підтримка малих фермерських господарств та кооперативів.	Підвищення конкурентоспроможності малих виробників, розвиток сільських територій.
Забезпечення якості та безпеки харчових продуктів	Впровадження міжнародних стандартів, розвиток лабораторної бази, інформування споживачів.	Впровадження міжнародних стандартів, розвиток лабораторної бази, інформування споживачів.	Підвищення довіри споживачів, забезпечення відповідності продуктів міжнародним вимогам.

Джерело: сформовано авторами на основі [5–7]

нах. Стрімке зростання цін на продукти харчування, викликане інфляцією, значно знизило купівельну спроможність населення, змусивши українців змінювати свої харчові звички.

Зміни в структурі споживання відображають прагнення до економії: зросло споживання доступних продуктів, таких як крупи, хліб, овочі та птиця, а також продуктів тривалого зберігання. Зменшення доходів населення призвело до скорочення споживання м'ясних і молочних продуктів, а також до збільшення частки самостійного приготування їжі.

Ринок HoReCa, який до війни відіграв важливу роль у споживанні продуктів харчування, зазнав значних втрат. Багато закладів громадського харчування були змушені закритися, що призвело до втрати робочих місць і зменшення податкових надходжень.

Для забезпечення продовольчої безпеки України необхідний комплексний підхід, який включає:

1. Диверсифікацію виробництва та підвищення стійкості через розвиток органічного землеробства, кліматично-розумного сільського господарства та аквакультури допоможе зменшити залежність від імпорту та підвищити якість продукції.

2. Модернізацію інфраструктури та логістики через розвиток елеваторних комплексів,

транспортної інфраструктури та холодильних потужностей зменшить втрати продуктів і забезпечить ефективний експорт.

3. Підтримку малих фермерських господарств та кооперативів завдяки наданню доступу до фінансування, консультацій та ринків збуту підвищить конкурентоспроможність малих виробників і сприятиме розвитку сільських територій.

4. Забезпечення якості та безпеки харчових продуктів через впровадження міжнародних стандартів, розвиток лабораторної бази та інформування споживачів підвищать довіру до української продукції.

5. Розвиток харчової промисловості через модернізацію переробних підприємств, стимулювання виробництва продуктів з доданою вартістю та залучення інвестицій збільшать експортний потенціал.

6. Імплементация світового досвіду, зокрема впровадження сучасних технологій, практик сталого сільського господарства та міжнародних стандартів, є ключовим фактором для модернізації аграрного сектору України. Активна участь держави та бізнесу в цьому процесі дозволить Україні не лише забезпечити власну продовольчу безпеку, але й стати важливим гравцем на світовому аграрному ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гонтарук Я. В., Ревков О. А. Теоретико-методичні аспекти структурних змін переробної сфери агропромислового сектору економіки. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 5 (14). С. 42–46. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.14-6>
2. Фурман І. В., Рєвкова А. В., Рєвков О. А. Напрями формування системи продовольчого забезпечення населення України в умовах військового стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3317/3243> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-63>
3. Пронько Л. М., Недобейко С. Д. Економічні інструменти забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки територіальних громад в умовах воєнного стану. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 4 (12). С. 181–186. URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/435/417> DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.13-27>
4. Свиноус, І., Ібатуллін, М., Артімонова, І., Гаврик, О. Організаційні підходи до формування системи продовольчої безпеки країни. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 53. С. 71–77. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-10>
5. Гонтарук Я. В., Рєвков О. А. Напрямки розвитку переробної промисловості агропромислового комплексу України. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2025. Випуск 1 (16). С. 201–206. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.16-30>

REFERENCES:

1. Hontaruk Ya. V., Revkov O. A. (2024). Teoretyko-metodychni aspekty strukturnykh zmin pererobnoi sfery ahro-promyslovoho sektoru ekonomiky [Theoretical and methodological aspects of structural changes in the processing sphere of the agro-industrial sector of the economy]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, no. 5 (14), pp. 42–46. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.14-6> [in Ukrainian].

2. Furman I. V., Revkova A. V., Revkov O. A. (2023). Napriamy formuvannia systemy prodovolchoho zabezpechennia naselennia Ukrainy v umovakh viiskovoho stanu [Directions for the formation of the food supply system for the population of Ukraine under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-63> [in Ukrainian]
3. Pronko L. M., Nedobeiko S. D. (2024). Ekonomichni instrumenty zabezpechennia prodovolchoi ta enerhetychnoi bezpeky terytorialnykh hromad v umovakh voiennoho stanu. [Economic instruments for ensuring food and energy security of territorial communities under martial law]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*. № 4 (12), pp. 181–186. URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/435/417> DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.13-27> [in Ukrainian].
4. Svytnous, I., Ibatullin, M., Artimonova, I., Havryk, O. (2025). Orhanizatsiini pidkhody do formuvannia systemy prodovolchoi bezpeky krainy. [Organizational approaches to the formation of the country's food security system]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, № 53, pp. 71–77. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-10> [in Ukrainian].
5. Hontaruk Ya.V., Revkov O.A. (2025). Napriamky rozvytku pererobnoi promyslovosti ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy. [Direction of development of processing industry of the agro-industrial complex of Ukraine]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*. Vypusk 1 (16), pp. 201–206. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.16-30> [in Ukrainian].